

Energetická bezpečnosť Európskej únie¹

Energia je v súčasnom období jedným z kľúčových faktorov ekonomického rastu a v podmienkach postupného vyčerpávania obmedzených zdrojov nadobúda strategický charakter. Väčšina krajín EÚ považuje energetiku za jednu z priorít svojej hospodárskej činnosti. Je prirodzené, že krajiny sa nechcú dostať do stavu ohrozenia svojej *energetickej bezpečnosti* [7], ktorá sa vo všeobecnosti chápe ako „spoľahlivá dodávka energie, zabezpečenie prístupu k energetickým zdrojom a palivám v požadovanom množstve a kvalite za primerané ceny“ [13, s. 6].

V súčasnosti existujú rozdiely v chápaní pojmu energetická bezpečnosť. Historicky tento pojem vznikol v krajinách importujúcich suroviny, ktoré, samozrejme, zohľadňovali najmä svoje vlastné záujmy. Európski experti dosiaľ v definícii energetickej bezpečnosti zdôrazňujú práve bezpečnosť dodávok. Pre EÚ je dôležitá predovšetkým bezpečnosť ponuky, čo v podmienkach mimoriadne vysokej importnej závislosti znamená zabezpečenie spoľahlivých a stabilných dodávok uhl'ovodíkov za prijateľné ceny. Na druhej strane Rusko je súčasne veľkým spotrebiteľom energetických zdrojov (a zároveň ich importérom), aj jedným z najväčších producentov a dodávateľov energetických zdrojov na svetový trh. Okrem toho Rusko závisí aj od tranzitu exportovaných uhl'ovodíkov cez územie iných krajín a zároveň samo je tranzitnou krajinou. Tieto objektívne faktory determinujú pozíciu Ruska, ktoré sa pridŕža komplexnejšieho chápania energetickej bezpečnosti zahŕňajúcej bezpečnosť ponuky i dopytu. Tento pohľad, ktorý sa RF podarilo formálne presadiť do záverečných uznesení samitu G8 v Sankt Peterburgu (2006), reálne ovplyvňuje ruskú energetickú diplomaciu presadzujúcu dlhodobé kontrakty, a teda rozloženie rizík medzi dodávateľov i spotrebiteľov. Energetická bezpečnosť je nepochybne spoločný cieľ spotrebiteľov i dodávateľov, hoci títo aktéri majú veľmi často rozdielne záujmy (minimálne pokiaľ ide o úroveň ceny). Energetická bezpečnosť by preto mala integrovať záujmy všetkých strán – spotrebiteľov, dodávateľov, ako i tranzitných krajín [8].

¹ Príspevok/výstup vznikol v rámci riešeného projektu OP VaV s názvom Vytvorenie excelentného pracoviska ekonomického výskumu pre riešenie civilizačných výziev v 21. storočí (ITMS 26240120032). Podporujeme výskumné aktivity na Slovensku/Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ.

V štátoch Európskej únie, ktoré sú odkázané na dovoz fosílnych energetických zdrojov², závisí energetická bezpečnosť najmä od geopolitických aspektov, možnosti ich uskladnenia a ich substitúcie. Toto je síce v kompetencii vlád členských krajín EÚ a je to považované za otázku dotýkajúcu sa národnej suverenity, avšak postupné spájanie sa energetických trhov v rámci EÚ do jedného silného bloku presúva niektoré otázky energetickej politiky do rámca energetickej agendy EÚ [7]. Základy dnešnej energetickej politiky únie položili také dokumenty EÚ ako *Biela kniha o energetickej politike pre EÚ* (1995), *Zelená kniha o stratégii pre bezpečnosť* dodávok energie (2000), *Zelená kniha o energetickej efektívnosti* (2005), ale predovšetkým *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu* z roku 2006 [16], ktorá definovala aj konkrétne návrhy na implementáciu energetickej politiky ako napríklad:

- dokončiť vnútorný trh s plynom a elektrickou energiou,
- zabezpečiť, aby vnútorný energetický trh EÚ zaručoval bezpečnosť dodávok a solidaritu medzi členskými štátmi,
- uskutočniť v únii diskusiu o rôznych zdrojoch energie, riešiť výzvy klimatických zmien,
- posilniť spoločnú vonkajšiu energetickú politiku a pod.

EÚ za základ energetickej bezpečnosti považuje *liberalizáciu energetického trhu*, ktorý bol v minulosti prísne regulovaný. Dosiahnutiu tohto cieľa má napomôcť rozvoj konkurencie. Za týmto účelom Európska komisia prijala viacero systémových opatrení, ktoré boli schválené vo forme tzv. *energetických balíčkov* (bližšie pozri [1, s. 53 – 56, s. 241 – 242]).

Zníženie spotreby energie má pre EÚ mimoriadny význam, pretože únia je silne závislá na dovozoch energetických zdrojov. Krajiny EÚ disponujú len 3,5 % svetových zásob plynu a 2 % zásob ropy, ale na svetovej spotrebe energie sa podieľajú približne jednou sedminou. V súvislosti s postupným vyčerpávaním obmedzených neobnoviteľných zdrojov uhl'ovodíkov závislosť od ich dovozov bude v budúcnosti narastať. Veľká časť energie dovážanej v súčasnosti do EÚ pochádza z RF (cca jedna tretina). Z hľadiska energetickej bezpečnosti Európska únia musí mať teda záujem na tom, aby Rusko bolo jej stabilným partnerom a aby bolo minimalizované riziko ohrozenia dodávok energetických zdrojov do EÚ.

² EÚ v súčasnosti pokrýva dovozom 82 % svojho dopytu po ropy, 58 % dopytu po plyne a 39 % dopytu po uhlí. Podľa prognóz v roku 2020 bude dovážať 71 – 77 % plynu, 92 – 93 % ropy a 50 – 58 % uhlia. Najväčším exportérom na európsky trh je Rusko, ktoré dodáva 42 % zemného plynu, 33 % ropy a 26 % uhlia [14]. Ďalší významní exportéri uhl'ovodíkov do EÚ sú: zemného plynu – Nórsko a Alžírsko, ropy – krajiny OPEC, uhlia – JAR a Austrália.

Zároveň nezhody Ruska s tranzitnými krajinami (Bielorusko – 2007, Ukrajina – 2006 a 2009) zapríčinili v predchádzajúcich rokoch niekoľkokrát odstávky dodávok plynu do Európy a naštřbili imidž Ruska ako spoľahlivého dodávateľa energií. V EÚ sa to interpretovalo ako použitie „energetickej zbrane“ zo strany Ruska a motivovalo členské štáty ku korektúram v energetickej politike. Zvlášť rusko-ukrajinská kríza na začiatku roku 2009, keď kvôli obchodnému sporu medzi RF (producentská krajina) a Ukrajinou (tranzitná krajina) celý rad štátov strednej a juhovýchodnej Európy zostal v situácii akútneho nedostatku dovážaného zemného plynu, nastolila problém energetickej bezpečnosti s novou naliehavosťou a viedla úniu k zintenzívneniu snáh o vypracovanie spoločnej energetickej stratégie, ktorá by nemala v budúcnosti dopustiť vznik podobných krízových situácií.

Energetická stratégia EÚ sa mala pôvodne definovať pre obdobie 2010 – 2014, avšak jednak prípravy dokumentu výrazne meškali, a jednak sa lídri únie rozhodli dať EÚ nástroj, ktorý bude nadväzovať na hospodársku stratégiu Európa 2020 [17] a Smernicu 20-20-20, definujúcu ciele v oblasti klímy a energie. Energetická stratégia EÚ na roky 2011 – 2020 bola nakoniec prijatá na samite EÚ v Bruseli 4. februára 2011. Jej cieľom je vytvorenie stabilného rámca pre dlhodobé investície v energetike a prioritou implementácia tretieho energetického balíčka. Stratégia je založená na troch základoch – bezpečnosti dodávok, hospodárení s nízkymi emisiami CO₂ a energetickej konkurencieschopnosti. Stratégia vymedzuje päť prioritných oblastí, a to:

- efektívnejšie a ekologickejšie hospodárenie (šetrenie energie a pokrok smerom k systému s nízkym objemom oxidu uhličitého),
- integráciu infraštruktúry európskeho trhu (vytvorenie modernej integrovanej siete),
- rozvoj technológií (dosiahnutie vedúceho postavenia v oblasti technologickej inovácie),
- definovanie spoločnej zahraničnej energetickej politiky (silná a koordinovaná zahraničná politika v oblasti energetiky),
- ochrana práv spotrebiteľov (podnikov i domácností) [11].

Bezpečnosť dodávok energií sa má podporovať diverzifikáciou zdrojov a pravidlami EÚ pre povinné rezervy – členské štáty musia mať zásoby hotových ropných výrobkov na 90 dní (založené na údajoch za predchádzajúci rok). V záujme zníženia vysokej závislosti od ruských dodávok energonosičov EÚ plánuje realizáciu nasledovných opatrení:

- zníženie celkovej spotreby energie,
- diverzifikáciu dodávok energonosičov

V stratégii Európa 2020 je definovaná triáda cieľov v oblasti energetickej politiky a ochrany životného prostredia:

- dosiahnuť zníženie emisií skleníkových plynov o 20 % v porovnaní s rokom 1999,³
- zvýšiť energetickú efektívnosť (resp. znížiť celkovú spotrebu energie) o 20 %,
- podiel obnoviteľných zdrojov energie v energetickom mixe zvýšiť na 20 %.

Splnenie uvedených klimaticko-energetických cieľov by mohlo do roku 2020 znížiť výdavky vynaložené na import ropy a zemného plynu o 60 mld. EUR, čo je prínosné jednak z hľadiska finančných úspor a jednak z hľadiska energetickej nezávislosti Únie.

Literatúra

1. BALÁŽ, P. a kol.: Energetická bezpečnosť v období globalizácie a jej vplyv na konkurencieschopnosť EÚ. Bratislava: Sprint dva, 288 s. ISBN 978-80-89393-70-1.
2. BUDAI, A.: Európska únia a Ruská federácia: problémy a perspektívy partnerstva : dizertačná práca. Bratislava : EU v Bratislave, 171 s.
3. Energetická bezpečnosť SR. Bratislava: marec 2010, 30 s.
4. Energetický summit EÚ: šetríme a inovujeme. 20.1.2011. Dostupné na internete:
<http://www.euractiv.sk/energetika/clanok/energeticky-summit-eu-setrime-a-inovujeme-016532>
5. Európa 2020. Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Brusel 3.3.2010, 35 s.
6. EÚ začína vypracúvať energetickú stratégiu pre ďalšie desaťročie. 04.06.2010. Dostupné na internete:
<http://www.euractiv.sk/energetika/clanok/eu-zacina-vypracuvat-energeticku-strategiu-pre-dalsie-desatrocie-015245>.
7. GONDA, V.: Energetické záujmy EÚ a formovanie spoločnej energetickej stratégie. In: Znalostná ekonomika a jej odraz v ekonomickej teórii a hospodárskej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie KET NHF EU v Bratislave. Bratislava: KET NHF EU, 5.11.2010. CD-ROM.
8. KAVEŠNIKOV, N. Ju.: Rol' energodialoga Rossija-ES v obespečeniji energetičeskoj bezopasnosti „Bol'šoj Evropy“. In Vsja Evropa, 33, č. 5. Dostupné na internete:
http://alleuropa.ru/index2.php?option=com_content&task=view&id=1135&pop=1&page=0
9. PAŇUŠKIN, V. – ZYGAR, M.: Gazprom – ruská zbraň. Bratislava: Kalligram, 232 s. ISBN 978-80-8101-026-2.

³ EÚ je pripravená zvýšiť svoj záväzok na 30 % v prípade, že v rámci komplexnej globálnej dohody podobné kroky podniknú aj ostatné priemyselne vyspelé krajiny a rozvojové štáty prispejú v súlade so svojimi možnosťami.

10. PAUHOFOVÁ, I. a kol.: Paradigmy zmien v 21. storočí. Hľadanie kontúr v mozaike. Bratislava: EÚ SAV, 314 s. ISBN 978-80-7144-195-3.
11. Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému: Energetická stratégia na roky 2011 – 2020. 8. – 9. decembra 2010. Dostupné na internete: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:054:0001:0007:SK:PDF
12. Strategija sotrudničestva ES so stranami Central'noj Azii. 30.7.2007. Dostupné na internete: <http://rodon.org/polit-070730112323>
13. Stratégia energetickej bezpečnosti. Dostupné na internete: <http://www.ozeport.sk/1doc/StrategiaEnergBezp.pdf>
14. ŠMELEV, B. A. (ed.): Energetičeskaja bezopasnosť. Geopolitičeskije aspekty energodialoga Rossii i ES, časť 1. Moskva: Institut ekonomiky RAN, 160 s. ISBN 978-5-9940-0179-0.
15. TICHÝ, L.: Význam jižního Kavkazu pro energetickou politiku Evropské unie a rusko-gruzinský konflikt. In: Mezinárodní politika, č. 4, s. 12 – 15. ISSN 0543-7962.
16. Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu. Brusel, 8.3.2006, 20 s. Dostupné na internete: <http://www.economy.gov.sk/zelena-kniha-europska-strategia.../127648s>
17. www.euractiv.sk

Kontakt:

prof. Ing. Vladimír Gonda, PhD.

Katedra ekonomickej teórie

Národohospodárska fakulta

Ekonomická univerzita v Bratislave

e-mail: vladimir.gonda@euba.sk